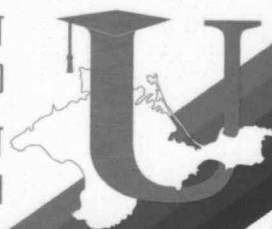

ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ

ПСИХОЛОГО-
ПЕДАГОГІЧНІ
ПРОБЛЕМИ
СОЦІАЛІЗАЦІЇ
ОСОБИСТОСТІ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ

МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

1 БЕРЕЗНЯ
2019

Маслянікова І. В. Соціалізація особистості: теоретичний аспект	122
Фальчук М. П. Кар'єрна спрямованість майбутніх психологів	124
НАПРЯМ 7. ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ	
Антонова Т. В. Психологічна готовність дітей до навчання в новій українській школі.....	127
Бабіна О. В., Никифорчин М. Д., Покотило Л. Ю. Застосування онтопсихології в сучасному бізнес-середовищі.....	130
Біла І. М. Особливості творчого мисленнєвого процесу	133
Бологова О. Н. Выявление вторичного травматического стресса у учителей. Использование теста ProQOL	135
Васенко Т. Б., Шевчук Т. І., Хлестова С. С., Спрут О. В. Формування особистості у студентів вищих навчальних закладів.....	139
Горобчук Д. Ю., Олексюк І. Р. Особливості формування віртуального Я-образу підлітків в ході Інтернет-спілкування	142
Григорова І. А., Різниченко О. К. Дослідження рівня тривожності та якості життя у студентів в період навчального стресу	145
Гурлева Т. С. Опора на міцності особистості в умовах руйнівного медіа-простору	147
Камінська О. В. Психологічні особливості соціалізації студентів з обмеженими фізичними можливостями.....	150
Кириленко Т. С. Проблемні аспекти вивчення регуляції особистості	152
Круглов К. О., Іоффе М. В. Феномен опору серед працівників підприємства.....	155
Максименко С. Д. Методологічні проблеми генетичної психології особистості	159
Науменко С. І. Музика і особистість	160
Перегончук Н. В. Дослідження операційно-конативного компоненту професійної компетентності майбутніх психологів.....	164

Романюк Л. В. Цінності особистості студента та їх становлення у просторі сучасної університетської соціалізації	168
Шевцова О. М., Білоус М. Л. Психологічні особливості адаптації курсантів-першокурсників до навчально-службової діяльності	173

НАПРЯМ 8. СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ. ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Бєславина Т. І., Бєлавін С. П. Домінуючі стратегії фрустраційної поведінки представників етнічних лінгвостільнот	177
Брагіна К. І. Губристична мотивація як важливий фактор соціального інтелекту людини.....	180
Дегтяр А. В. Психологічні особливості конфліктів батьків і дітей.....	183
Добряк Д. В. Гендерні особливості ставлення до ситуації невизначеності студентської молоді.....	185
Коваленко А. В. Ціннісні орієнтації підлітків	188
Костюченко О. В. Медіаперцептивна комунікація як фактор соціалізації особистості.....	190
Орос О. Б. Можливості профілактики насильницької поведінки неповнолітніх.....	193
Поджіо Т. Ю. Соціально-психологічні особливості розвитку професійного вигорання науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти	195

НАПРЯМ 9. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Лисенко Ю. О. Рівні реалізації соціально-педагогічної підтримки людей похилого віку в інформаційному суспільстві	198
Мітіна С. В. Проблема соціалізації дітей, позбавлених батьківського піклування.....	200
Шугайло Я. В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики негативного впливу мас-медіа на соціалізацію дітей та підлітків.....	203

обмежена безпосереднім виконанням обов'язків, що зводилося до виконання інструкцій (безпосередня перспектива). В іншому випадку відповідальність виявилася в подальшій перспективі докладного дослідження змісту, що виходить за межі навчального курсу і може використовуватися в подальшій кар'єрі (наскрізна перспектива). Звичайно ж остання характеризує сильнішу функцію цінності в регулюванні діяльності.

Таким чином, знання індикаторів вияву регулятивних функцій цінностей важливе не тільки для діагностики їх рівня розвитку, а й для їхнього становлення.

Достатній ступінь знань викладачів про психологічні закономірності та механізми ціннісної регуляції поведінки студентів дозволяє усьому процесу викладання-навчання бути конструктивним та розвивальним. Викладач має бути особистісною моделлю для студентів. Про високий ступінь вияву цінностей у професійних стосунках зі студентами свідчать відповідальність, професіоналізм, чесність, справедливість викладача. Така ситуація фахової взаємодії є важливою умовою становлення цінностей студента.

Список використаних джерел:

1. Крайг Г. Психология развития. Пер. с англ. – СПб. : Питер, 2000. 992 с.
2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. М. : Политиздат, 1975. – 304 с.
3. Романюк Л.В. Ціннісні орієнтації студентів : сутність, структура і психологічні механізми розвитку. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2004. 188 с.
4. Романюк Л.В. Становлення цінностей особистості у контексті проблем української реальності. *Проблеми сучасної психології* : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України. Вип. 5. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. С. 423-432.
5. Романюк Л.В. Становлення цінностей у контексті розвитку особистості в сучасному освітньому просторі. *Тези доповідей Міждисциплінарної науково-практичної конференції «Технології інтелектуальної діяльності»* (лютий 2009 р.) URL: <http://www.psy-science.com.ua/department/oklad.php?mova=ua&scho=ua/ knopki/mensaje/index.php>
6. Durkheim Emile. What is a social fact? *Mapping the social landscape: reading in sociology*. London: Mayfield publishing company, 1999. P. 37-40.
7. Kohlberg L. Moral stages and moralization : The cognitive developmental approach. *Moral development and behavior* : Theory research and Social issues. N.Y., 1976. P. 31-53.
8. Maslow A. H. Toward a psychology of being. New York : Van Nostrand, 1968.

Шевцова О. М.,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології
Київського університету імені Бориса Грінченка

Білоус М. Л.,

студентка спеціальності «Психологія»
Київського університету імені Бориса Грінченка

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ КУРСАНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАЛЬНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Перспективний поступ нашої держави потребує реформування системи закладів вищої освіти, зокрема ЗВО за військовими спеціальностями з фокусуванням на розв'язання проблем соціально-психологічного характеру суб'єктів навчально-службової діяльності. Адаптація курсантів до навчально-службової діяльності як першочергова ланка процесу входження у військову професію, що прогресує в нас час, потребує соціально-психологічного супроводу, адже саме курсанти підлягають додатковим соціальним очікуванням суспільства через майбутню професійно-службову діяльність по захисту всієї Української держави. Вступ молодих людей до військових закладів вищої освіти викликає докорінні зміни умов їх життя, діяльності та побуту, внаслідок незворотного впливу численних соціальних, фізіологічних, біологічних, психічних та інших чинників, комплекс яких викликає зміни у поведінці курсантів, перебудову звичного стилю їх життя. На етапі адаптації до навчально-службової діяльності певні показники психічного розвитку курсантів можуть короткостроково знижуватися (погіршення пам'яті й уваги, підвищення стомлюваності, зниження загальної мотивації до навчально-службової діяльності. Відповідно означена проблема загострюється при перебуванні держави у військовому стані і набуває неабиякої актуальності для військово-вослужбовців.

Адаптацію (лат. «adaptation» – пристосування) у широкому розумінні трактують як зміни, що супроводжують на рівні певної психічної регуляції, процес активного пристосування індивіда до нових умов життєдіяльності. При соціально-психологічній адаптації суб'єктів навчально-службової діяльності до нового соціального середовища цінуватимуться вміння швидко знаходити своє місце у спільній діяльності, своє місце у новому колективі, вміння знаходити в рамках наявних умов можливості для прояву здібностей та інтересів.

Адаптацію курсантів до умов ЗВО розглядають як процес вироблення оптимального режиму, цілеспрямованого функціонування особистості в конкретних умовах, коли фізичні та духовні сили людини спрямовані на виконання нових навчальних і практичних завдань військової направленості [1; 2]. Це досягається особистісною інтеріоризацією нових зовнішніх умов життєдіяльності, коли курсант набуває особистісних властивостей, опановує та самостійно осмислює свої нові соціальні функції, звикаючи до змін у навколишньому та внутрішньому світі особистості.

Адаптація в контексті військової освіти тлумачиться наступним чином [1]:

- адаптація до навчання (поточна успішність та підсумковий контроль успішності у навчально-службовій діяльності);

- адаптація до службової діяльності та службових обов'язків (готовність до підпорядкування; дотримання розпорядку дня і військової дисципліни; наявність заохочень або стягнень за виконання службових обов'язків у наряді; рівень стосунків з командирами-офіцерами і сержантським складом тощо);

- адаптація в колективі (спілкування один із одним на навчанні та в казармі; певний статус та позиція в навчальній групі; стиль поведінки в конфліктній ситуації).

Фактори, що впливають на успішність протікання адаптаційних процесів курсантів поділяють на дві групи: об'єктивні (незалежні від конкретної особистості: правильно побудована навчально-службова програма; конкретизація навчальних, службових і спеціальних обов'язків; житлові, побутові умови; забезпечення відпочинку та дозвілля; достатнє матеріальне та грошове забезпечення тощо) та суб'єктивні (ті, що залежать від конкретного курсанта: особистісні особливості біографічного характеру; методи та місце виховання; ступінь готовності до навчання у закладі вищої освіти військового напрямку; вік; мотивація до навчання та служби; психологічні особливості – оцінка своїх можливостей, комунікація та вміння вибудовувати конструктивний діалог, ціннісні орієнтації тощо) [1; 2]. Суб'єктивні фактори адаптованості курсантів, здебільшого, забезпечуються психологічними механізмами (рефлексія, емпатія, соціальний зворотний зв'язок тощо).

Виокремлюють три етапи в процесі адаптації першокурсників у плані психофізіологічних реакцій, динаміки емоційних станів, реакцій на стресові соціальні умови тощо, а саме: 1) «гострий етап адаптації» (на початку навчального року, характеризується незадовільним функціональним станом курсанта (втому, емоційним напруженням, викликаними новизною умов військової академії); 2) етап першої сесії (екзаменаційний стрес з емоційним напруженням та погіршенням функціонального стану); 3) етап наступної сесії (виявляється при подальших іспитах, коли індивідуально-психологічна напруженість курсанта зменшується) [2].

Сучасні курсанти є досить вмотивованими до вступу у заклади вищої освіти військового спрямування, розуміють необхідність ефективної службової діяльності у військовій професії, саме тому актуальним є питання психологічного забезпечення адаптованості курсантів до навчально-службової діяльності на першому курсі.

У пілотному дослідженні психологічної адаптації курсантів-першокурсників до навчально-службової діяльності нами використано методику діагностики успішності соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда; вибірку склали 100 осіб чоловічої статі першого курсу військового закладу вищої освіти (м. Львів).

Результати визначення соціально-психологічної адаптації до навчально-службової діяльності курсантів-першокурсників представлені у таблиці 1.

Рівні соціально-психологічної адаптації курсантів-першокурсників, % опитаних

Показники соціально-психологічної адаптації	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Адаптивність	25	61	14
Самосприйняття	28	62	10
Прийняття інших	16	70	14
Емоційна комфортність	18	66	16
Інтернальність	30	48	22
Домінування	18	62	20
Ескапізм (уникання проблеми)	19	53	28

За показником адаптованості (характеризує загальний рівень ефективності процесу адаптації до навчально-службової діяльності), 25% респондентів виявили високий рівень, який засвідчує більшу пристосованість до умов соціально-службового середовища і кращу взаємодію з іншими курсантами.

За показником самосприйняття, що відображає позитивні уявлення людини про себе, про свої можливості та потреби, у 28% та 62% опитаних визначено відповідно високий і середній рівні, та лише у 10% курсантів – низький рівень. Високий рівень самосприйняття є однією з головних умов соціально-психологічної адаптації, оскільки відображає ступінь адекватності прийняття себе.

За показником прийняття інших, що відображає результат узагальнених уявлень суб'єкта про наміри, потреби оточуючих людей, про їх ставлення до нього як до унікальної особистості, 16% респондентів виявили високий рівень, 70% та 14% опитаних – середній і низький рівні відповідно. Чим більше розвиненим та неупередженим є уявлення суб'єкта навчально-службової діяльності про інших курсантів взводу, тим більш ефективним є форми взаємодії суб'єкта з іншими курсантами.

За показником емоційного комфорту (відчуття задоволення чи пригніченості), 18% опитаних мають високий рівень, що обернено корелює з відчуттям фрустрації. Низький рівень емоційного комфорту у 16% курсантів свідчить про високу внутрішню напруженість, підвищену тривожність та незадоволеність своїми стосунками з іншими курсантами.

Інтернальність (відповідальність за свої результати діяльності) на високому рівні проявилася у 30% респондентів, на середньому і низькому рівнях – у 48% та 22% опитаних відповідно. Менше схильні потрапляти під вплив інших та можуть чинити опір маніпуляціям ті суб'єкти, які отримали високі і середні бали за даною шкалою.

За показником прагнення до домінування (показує ступінь тенденції до лідерства і керування в групі, до самостійності й незалежності від думки інших) 18% опитаних виявили високий рівень, що свідчить про певне ігнорування встановлених умовностей та авторитетів. Низькі значення за цим показником виявлено у 20% курсантів, що вказує на невміння відстояти себе і свою думку та певне зневірення у власних силах і можливостях.

Показник ескапізму дозволяє побачити тенденцію до ігнорування проблем, уникнення вирішення серйозних питань, пов'язаних зі службовою діяльністю.

Високі значення ескапізму (19% респондентів) у курсантів свідчать про невпевненість у своїх силах, щодо розв'язання проблемних ситуацій, про ніяковість у службових обставинах, пов'язаних із труднощами й ускладненнями. Курсанти, які мають низькі значення ескапізму (28% опитаних), навпаки, не бояться труднощів і готові вирішувати проблемні питання; вони не уникають утруднень, а намагаються вирішити ускладнені питання тут і зараз.

Отже, у приблизно 15% курсантів-першокурсників військових закладів вищої освіти низький рівень соціально-психологічної адаптованості до навчально-службової діяльності, що потребує застосування системних технологій активного психологічного супроводу процесу адаптації.

Список використаних джерел:

1. Марченко О.Г. Адаптація курсантів до умов освітнього середовища ВВНЗ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. №48(101). С. 357-364.
2. Радько О.В. Особливості соціально-психологічної адаптації курсантів і студентів до навчальної й навчально-службової діяльності. *Теорія і практика сучасної психології*. 2016. № 2. С. 21-26.

НАПРЯМ 8. СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ. ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Белавіна Т. І.,

*кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри психології та педагогіки
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

Бєлавін С. П.,

*кандидат психологічних наук,
заступник декана
Київського інституту бізнесу та технологій*

ДОМІНУЮЧІ СТРАТЕГІЇ ФРУСТРАЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ПРЕДСТАВНИКІВ ЕТНІЧНИХ ЛІНГВОСПІЛЬНОТ

Адаптація представників етнічних лінгвоспільнот до умов інтеграційних процесів українського соціуму здійснюються в складній ситуації невизначеності та нестабільності економічного, соціального і політичного контексту і потребує оптимізації наявних ресурсів соціально-психологічної адаптації особистості в поліетнічному просторі. У зв'язку з цим актуальності набувають питання, пов'язані з функціонуванням, адаптацією і виробленням особистістю ефективних стратегій подолання кризових ситуацій, фрустрації. Визначення стратегій подолання фруструючих ситуацій, способів, за допомогою яких можна подолати негативні наслідки кризових ситуацій, є основою подальшої розробки технологій психологічної підтримки особистості.

В етнопсихології існує точка зору, що більшості індивідам притаманна моноетнічна ідентичність, яка збігається з офіційною етнічною приналежністю. Позитивна етнічна ідентичність характеризується почуттями впевненості, достоїнства, оптимізму, існує тісний внутрішній зв'язок між позитивної етнічної ідентичністю й міжетнічної толерантністю (Н.М. Лебедева, 2002). Але гіперідентичність зі «своїм» етносом у поліетнічному суспільстві супроводжується упередженнями і стереотипами стосовно інших, що веде до відхилення або звуження діапазону взаємодії з ними. (Г.Г. Шпет, 1996).

Особливості фрустраційної поведінки у цьому контексті пов'язані як з блокуванням поведінки, направленої на досягнення значимої мети так і з емоційним станом людини, що проявився на фоні незадоволення вітальних та соціальних потреб. Це супроводжувався виникненням сильних емоцій: гніву, ворожості, сорому, провини, досади, тривоги. Визначають чотири ключові поняття, якими в сучасній психології описуються критичні життєві ситуації: стрес, фрустрація, конфлікт і криза, про які теоретичні уявлення відносно розвинути (Г. Сельє, 1946; С. Розенцвейг, 1960; Ф.Е. Васілюк, 1984; Т.М. Титаренко, 1998, 2010). В роботах інших авторів, виокремлено типи, засоби поведінки в ситуаціях фрустрації: агре-